

Desvoltarea Politicii Externe * a Poporului Românesc *

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA
ATENEUL ROMÂN
IN NOVEMBRE 1919

DE

N. IORGA

BUCUREȘTI

TIP. «CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC»

1920

Desvoltarea Politiciei Externe * a Poporului Românesc *

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA
ATENEUL ROMÂN
IN NOVEMBRE 1919

DE

N. IORGA

BUCUREȘTI

TIP. «CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC»

1920

Desvoltarea politicei externe a poporului românesc

Conferință ținută la Ateneul Român în Novembre 1919
de N. IORGA

Onorat și iubit auditor,

Țin întâiu să mulțamesc comitetului Ateneului Român că mi-a făcut deosebita cinste de a-mi încredința conferința de la începutul ciclului din anul acesta. Am primit cu plăcere să fac datoria mea, deși trebuie să mărturisesc de la început că cercul competenței mele este foarte restrâns și puținele lucruri pe care le știu le-am spus de atâtea ori și le-am scris de atâtea ori și din atâtea puncte de vedere, încât ceia ce mă face să îndrăznesc a vorbi numeroasei și alesei asistențe din seara aceasta este numai părerea pe care mi-o fac că între d-voastră se găsesc persoane pe care împrejurările le-au împiedecat de a citi cărțile mele sau de a asculta alte cuvântări asemănătoare tratînd același subiect. Înțeleg: persoane venite din alte provincii, care, negăsindu-se în mediul nostru, sînt mai puțin deprinse cu ce pot da, cu partea, rea sau bună, care se adaugă une ori la lucrurile pe care le tratez.

Mărturisesc că, primînd să spun, pentru nu știu a cîta oară, cîteva lucruri în care cred și cîteva informațiuni pe care le pot da eu, de și ele se pot da cu tot atîta competență, ba chiar cu o combine, cîntă cel puțin pe sama lui și numai pentru

penență mai mare, de alții, primind, deci, să comunice ceva din experiența mea istorică și din părerile mele cu privire la viața politică, sprijinite în rindul întâiu pe această experiență istorică, aș fi ales alt subiect decît subiectul din această seară, subiect care e istoric, dar și politic, dacă aș fi luat cunoștință mai din vreme de un sfat care mi s'a dat și pe care-l primesc cu foarte multă recunoștință.

Una din gazetele cotidiene¹, care formează fericirea actuală a poporului românesc (surisuri), a spus, acum cîteva zile, că între competența mea politică și între competența politică a unei anumite persoane, foarte respectabile, este tot atîta deosebire ca între lăutarul care cîntă «Valurile Dunării» — acesta sînt eu (ilaritate) — și între un Enescu, care manevrează arcușul pe vioara sa proprie sau pe violi împrumutate, un Enescu politic care manevrează un arcuș, ce evident îi aparține, pe violi de deosebite calități, aparținînd la deosebiți proprietari, cu o virtuositate extraordinară.

Mărturisesc că niciodată n'am cercetat prea mult care este caracterul musical al competenței mele în materie politică. Eu, cîntăreș nu sînt, n'am voce, și nici în ce privește uneltele celelalte cu care produci armonii musicale n'am niciun fel de competență, așa încît diferența între un lăutar de clasa întâiu și unul de clasa a doua nu o știu exact. Recunosc, evident, calitățile multilaterale ale musicantului politic cu care am fost comparat; ba recunosc că poate cînta, nu numai dintr'un instrument, ci nu se lasă mai prejos de cutare virtuos italian care din cap până în picioare cîntă din toate instrumentele în același timp. (Ilaritate.)

Zic: dacă aflam din vreme de sfatul ce mi s'a dat dăunăzi, nu vă supăram cu valoarea discutabilă a cîntatului unui biet lăutar de duzină, care are însă singurul merit că, dacă nu cîntă tocmai

¹ *Romînia.*

plăcerea publicului. (Ilaritate, aplause.) Dacă aş fi aflat aceasta, aş fi căutat alt subiect.

Atunci cînd vrei să dai impresia originalităţii, găseşti un subiect mai cu greu; dar, cînd vii, foarte modest, să comunici fără pretenţie lucruri pe care le ştie toată lumea, anume idei pe care de atîtea ori le-ai exprimat, şi în cărţi, şi în cuvîntări publice, este foarte uşor să alegi şi alt subiect. Subiecte sînt destule; oameni pentru subiecte sînt mai rari.

Iată de ce totuşi am menţinut subiectul acesta pe care l-am ales d'între întăiu, şi mărturisesc că, de oare ce l-am tratat de atîtea ori, nici nu l-am pregătit, şi, dacă e greu să schimbi după ce ai pregătit, e foarte uşor să schimbi dacă n'ai pregătit.

Ceia ce m'a făcut să menţin subiectul pe care o să caut să vi-l înfăţişez cît mai scûrt, ca să menajez timpul d-voastră, a fost şi următorul fapt.

Vedeţi: eu, talent deosebit n'am în nicio privinţă, în musică mai pu în decît în celelalte, dar am o profesiune, şi exercit această profesiune, şi trăiesc pentru această profesiune, şi toată viaţa o potrivesc după profesiunea aceasta, pe care o socotesc că este o chemare. Mare lucru este şi omul cu profesiune; şi înţeleg să ai o singură profesiune, căci a avea mai multe este periculos, chiar dacă le exerciţi bine, pentru că se poate întîmpla ca, exercitînd o profesiune, să aduci apucături din altă profesiune şi, în cazul acesta, se creiază turburări în mintea publică şi de multe ori şi în afacerile publice. (Ilaritate.)

Eu am profesiunea de istoric. În această calitate ştiu cite ceva despre politica de odinioară a ţerilor noastre. În privinţa aceasta nu mi se tăgăduieşte de niciun cerc de critici artistici sau musicali oarecare competenţă. Cunosoc puţin lucrurile privitoare la trecutul ţerii mele, fie şi numai din cauza răbdării şi a sîrguinţei cu care de treizeci de ani, re-

sistînd altor ispite, m'am ținut într'un domeniu care nu îmbogățește și nu creiază niciun fel de reputație deosebită, măcar cu privire la curente de simpatie mai largi. Este cert în tot cazul că lucrările istorice nu pot să-ți aducă dovezi de simpatie cu lăutari pe strazile Bucureștilor, ferească Dumnezeu! (Ilaritate, aplause prelungite. Nota redacției «N. R.»: cu prilejul numirii d-lui general Aveleşcu ca ministru de Interne, pentru cîteva zile, «Liga poporului» a organizat o retragere cu torțe și lăutari pe străzile Bucureștilor, în chiar seara ținerii conferinței d-lui Iorga.)

Și mai am o părere, pe care o cred întemeiată și pe care o să caut s'o expun înaintea d-voastră; că în desfășurarea istoriei universale și naționale numele se schimbă, datele se schimbă, împrejurările anecdotice se schimbă, dar sînt anume lucruri mai tari decît noi. Noi, natural, sîntem dîrji, avem aierul că răspingem cu un ușor gest de mîna porunca împrejurărilor. Gestul nostru ca gestul nostru, dar împrejurările totuși se țin și sînt împotriva noastră.

Am cetit dăunăzi o foarte frumoasă poezie, așa de frumoasă încît, deși n'am profesia de poet, mi-am îngăduit să o traduc în «Neamul Românesc», o poezie a lui Delair, poet francez foarte puțin cunoscut, care afirmă, foarte frumos, că viața pe care o trăim noi nu e viața noastră, ci, în cea mai mare parte, este viața pe care au trăit-o înaintașii noștri prin cea ce au lăsat ei în singele nostru, ba chiar în frămîntările înseși ale pămîntului pe care ne sprijinim. Prin urmare fiecare din noi e un fel de resumat al trecutului întreg al neamului său și, puțin, un fel de resumat al trecutului omenirii întregi. Dacă! am rămînea numai noi, atunci am fi din cale afară de slabi față de tot cea ce circumstanțele pot scoate în calea noastră; dacă sîntem în stare să facem ceva, e datorită morților noștri, cari n'au murit întregi. Fiecare din noi este

ceia ce este, înainte de toate prin ce poate cuprinde din toată viața care a fost înainte. Eu aș mai adăugi ceia ce Delair nu spune : că noi, fiecare membru al unei generațiuni, avem și darul acesta dat de Dumnezeu — n'aș zice : dumnezeiesc căci ar fi să ni atribuim puteri pe care nu le avem, — darul dat de Dumnezeu de a găci puțin din viitor. Așa încît noi trăim, nu numai prin cei ce ne-au precedat, dar și prin cei cari vor veni din noi și cari ne chiamă, din viitorul lor în prezentul nostru, pentru a ni impune datori și misiuni pe care altfel n'am avea curagiul să le întreprindem. Chiar opera pe care am făcut-o ca să înțilnim, azi, aici deputați din România Mare, ai întregului neam românesc, opera aceasta în foarte mare parte vine, nu de la noi, cari tot n'am suferit destul și cari, unii din noi, nici n'am luptat, ci vine dela acei cari și au suferit mult, și au luptat îndelung, și vine și dela aceia cari vor primi această moștenire mult mai conștienți decît noi și cari, de unde vor fi, ne chiamă de unde sîntem pentru ca să pregătim atîta cît putem opera pe care ei vor întreprinde-o. (Aplause prelungite.)

Avînd această părere, capăt puțin curaj. Și mi-am spus : dacã lucrurile acestea, despre care pot da mărturie că au existat, că există, de oare ce ele nu sînt cu totul moarte, ca unele ce trăiesc în noi și prin noi se desfășoară prin existența noastră și către existențele care vor veni, se poate întîmpla ca judecățile care iese din trecut să fie valabile și până în momentul de față.

Apoi morții au un foarte bun obicei : pe cînd cei vii vorbesc cîte douăzeci de-odată, așa încît nu mai înțelegi nimic, morții nu vorbesc decît într'un singur glas, ceia ce e un mare avantaj (ilaritate).

Pe lângă acestea evident că și morții au făcut greșelile și prostiile lor, dar noi, istoricii, iertăm pe cei morți, ceia ce nu facem pentru cei vii, ferit-a Domnul. (Ilaritate, applause.) Dela morți păs-

trăm numai partea bună, cea ce este un foarte mare avantaj. Pe urmă, în ce privește oamenii vii, se ivesc tot felul de contradicții, în domeniul sunetelor, ca și în domeniul faptelor, pe cînd, în ce privește pe cei morți, contradicțiile se pot prezenta mai greu, din două motive: întâiu pentru că faptele au verificat faptele, pe cînd în timpul nostru rămîne ca faptele să fie verificate prin cele care se vor întîmpla; și, al doilea, pentru că, față de cei cari au fost, istoricul e acel care se prezintă în rîndul întîiu ca să-i judece, pentru că judecata se face pe basă de acte, de izvoare scrise într'o limbă grea de înțeles, de texte care nu sînt la îndemîna oricărui gazetăraș ce-și poate cîștiga mai ușor o celebritate muncind altfel decît prin migăloasa cercetare a documentelor, pe cînd pentru lucrurile de acum cel d'întîiu bărbat de Stat'iea pe istoric de mîncă și-l scoate afară. Așa încît pentru partea aceasta veche vine cineva cu o conștiință și o siguranță pe care în ce privește partea nouă nu o le poate avea încă.

După această introducere, care vă rog să mă iertați că a fost mai lungă decît voiam, întrăm în subiectul însuși.

Mulți cari au stat pe scîndurile acestea cînd era aici numai «Ateneul», și Dumnezeu știe ce vor fi din momentul cînd vor trece supt altă stăpînire (ilaritate), au presintat foarte multe date și foarte multe fapte și incidente istorice; ba un conferențiar, care a lucrat și ca scriitor, acum vre-o douăzeci de ani, făcea o apropiere, pe care eu, ca istoric, n'am putut-o admite, între încălțămîntea de cauciuc care se poartă iarna pentru a evita receala și o conferință istorică. Eu, mărturisesc, n'am văzut asămănarea între galoși și o conferință istorică, dar trebuie să fi fost ceva, mai ales că era vorba de șoșoni-galoși, cari sînt o speță particulară de încălțămîntea cauciucată.

Oricum, nici prin gând nu-mi trece să vin a vă face o lecție de istorie asemenea cu lucrurile care se scriu fără să se cetească și se spun de pe catedră, la școală, pentru ca elevii, cari au un bun simț admirabil, să nu le învețe niciodată. Nu-și poate inchipui cineva, față de caracterul absurd pe care-l are programul liceal, cât de mult corectează elevul pe profesor și cât bun simț are de a nu-și pune mintea cu profesorul său, — bun simț pe care profesorul nu-l are totdeauna față de elevi (Ilaritate.)

Prin urmare nu date, nu fapte și incidente voi înșira aici. Dacă veți întâlni câteva cifre, vă spun dela început că par a fi cifre, dar de fapt sînt numai un artificiu ca să se presinte anumite lucruri într'o formă mai bătătoare la ochi, care convinge de-a dreptul fără să se dea argumente abstracte.

Cum toată lumea știe, ori trebuie să știe, de prea multe ori istoricii sînt în divergență asupra multor lucruri esențiale, pe cînd pe cele neesențiale le resolvă imediat, de și publicul nu are nevoie de ele. Dar, în ce privește lucrurile pe care o să le spun, chiar dacă istoricii nu se înțeleg, e bine ca publicul să le știe. Și anume că noi am întemeiat cea d'întîiu Țară-Românească, cea d'întăiu fundatiune națională pe pămîntul românesc, în apropierea anului 1300. Cînd exact, nu se va ști niciodată, căci lipsesc izvoarele, dar poate afirma cineva cu deplină siguranță că în apropierea anului 1300 funcționa cea d'întăiu alcătuire cu adevărat politică a poporului românesc.

Era undeva, prin munții Argeșului, poate nu la Curtea-de-Argeș, ci la cetatea Argeșului, care s'ar putea foarte bine să fi fost Poienarii. Dacă s'a zis «Curtea»-de-Argeș, e pentru că s'a înțeles «reședința» dela Argeș, deosebit de cetate. În orașul Curtea-de-Argeș nu prea se vede locul unde ar putea să fie o cetate strașnică în stare să reziste

multă vreme dușmanului. La Sîn-Nicoară este însă o ușoară ridicătură de pământ pe care s'a făcut biserica și o clopotniță mare, care servia de turn de apărare; dar acolo, în munții Argeșului, s'a întemeiat, cum a zis, cea d'întăiu fundațiune politică a neamului nostru. Această fundațiune s'a chemat «Domnie» sau «Mare Voevodat a toată Țara-Românească».

Am spus de multe ori — și nu se poate spune destul — ce însemnătate mare are acest titlu. Domnie înseamnă «Împărăție». La înaintașii noștrii romani sensul cuvântului «Domn» era acela de «Împărat». Domnie pentru Țara-Românească și cît era Țara-Românească. Prin urmare este ideea în baza căreia, după trecere de șase sute de ani și mai bine, am întemeiat opera pe care acum trebuie să arătăm că o putem menține așa cum binecuvântarea lui Dumnezeu și jertfa ostașului, ca și un concurs extraordinar de împrejurări, ni-a îngăduit să o stabilim.

S'a întemeiat deci o «Domnie a toată Țara-Românească», o Domnie pentru tot pământul românesc, și numai pentru acest pământ, o Domnie foarte bine definită supt raportul geografic ca și supt raportul național, pe o vreme cînd vecinii de peste Dunăre, Bulgarii și Sîrbiî, umblau încă după fantasma înșelătoare a Împărăției constantinopolitane. Nouă nu ni-a trebuit Împărăție prin străini; am fost mulțumiți cu ceia ce am numit, cu dreptate, moșia noastră, adecă patrimoniul nostru bucată de pământ în care sînt moșmintele noastre, aceia de-asupra căreia trăim noi, bucată de pământ pe care vom deschide drum urmașilor noștri.

Dacă n'aș voi să trag o învățătură mai mare; aș chema atențiunea d-voastră încă dela început asupra acestui fapt, pentru că în timpul nostru umblă un vînt de imperialism care nu e bun. N'a fost bun cînd a bătut asupra noastră, venind dela străini, și nu e bun atunci cînd noi l-am îndrepta

împotriva altora. Vîntul acesta de imperialism este ca zmeul din povești care sta închis într'un butoiu foarte convenabil — cel puțin n'a protestat niciodată zmeul din povești împotriva locuinței care i s'a atribuit —, și a stat pînă cînd cineva s'a apucat de a tras cepul butoiului ca să vadă ce este înăuntru, și atunci s'a produs ceva cumplit: zmeul a scăpat, s'a aruncat, peste uși, peste ferești, în lumea toată. Povestea ni spune, în același timp, că n'a fost tocmai bine nici de acela care a umblat la cep. (Ilaritate.)

Să nu umblăm deci la acest cep al imperialismului, căci cine știe ce poate ieși de acolo; ceva foarte rău pentru alții, dar poate și pentru noi! Cine știe ce groaznic vîrtej, așa de groaznic, că nu s'ar putea spune ce s'ar întîmpla cu propria noastră persoană! Deci mai bine e să lăsăm zmeul acolo undé-l știm că este și unde — nu spune nimic. (Ilaritate, aplause.)

Înnaintașii noștri, e sigur, n'au fost imperialiști de loc. Nu se pomeneste cineva să se fi dus la vre-o Conferință și să fi făcut un bucluc pe temeiul imperialismului. Ferească Dumnezeu! De altminteri nici nu era diplomat Domnul, pe vremea aceasta, ci un foarte respectabil țeran, și, în calitatea aceasta de cumînți și cumpăniți țerani, aceia nu umblau după lucruri care nu erau ale lor, dar să ferească Dumnezeu să se fi atins altul de lucrurile care *erau* ale lor!

Și mai zic un lucru: cînd te deprinzi după cele ce nu sînt exact ale d-tale, se poate întîmpla să nu mai ai destulă inimă ca să aperi cele care sînt cu adevărat ale d-tale, creînd confusiuni foarte regretabile între ce e al tău și ce e al altuia. Apoi, dacă se face odată confusia, nu mai are cineva aceiași încredere în avutul lui, pe care și l-a hotărnicit foarte bine și în mijocul căruia înțelege să rămîie. Ni-a dat Dumnezeu un pămînt bogat, ni-a dat oameni de treabă, ni-a dat și minte, — nu

prea știm ce să facem cu dînsa, dar ni-a dat (ilăritate, aplauze) —, și, avînd lucrurile acestea, putem să facem, în cît e al nostru, lucruri așa de frumoase de să se minune lumea toată. De ce să împiedecăm pe altul de a face lucruri rele pe pămîntul lui, cînd noi putem face lucruri foarte bune pe pămîntul nostru ?

Treizeci de ani — și aceasta este pentru mine un punct important ; de aceia fixeaz data —, treizeci de ani după întemeierea acestui principat, deci la 1330, s'au întîmplat două lucruri.

O să vă mirați de dualitatea aceasta, constatabilă și în alte împrejurări, care au venit pe urmă, pentru ca să ajungă fiecare la părerea că, de vreme ce de atîtea ori s'a întîmplat de s'au făcut de-odată lucrurile într'un fel, ele trebuie să aibă o legătură împreună. Cum e și în viața naturii : dacă vedem că în fiecare an un fenomen vine de-odată cu alt fenomen, sau îndată după primul fenomen, sau precedînd acel fenomen, trebuie să credem că este o legătură firească, ce se va repeta în totdeauna.

La 1330 ai noștri — și zic : ai noștri, pentru că atunci nu era încă un principat al Moldovei, care s'a întemeiat cam douăzeci de ani mai tîrziu de această dată —, au făcut o mare ispravă în Țara-Românească. Și trebuie să observăm că principatul muntenesc a fost făcut de Romîni pentru Romîni, pe cînd principatul Moldovei a fost făcut de Unguri, cîn Romîni, dar pentru Unguri, însă Romîni au avut bunul simț că, dacă au întemeiat Domnia întăiu pe numele regelui Ungariei, cînd au rămas între ei, au păstrat-o pentru dînșii. Cînd Ungurii au venit din nou, ei au fost goniți ; au venit a doua oară, a treia oară, a zecua oară și pe urmă n'au mai venit. Aici se cuprinde și o învățătură. Să nu se creadă ca omului care a fost trimis odată înapoi, îi ajunge ; se poate întîmpla să vie odată și să fie trimis înapoi, dar se poate

să mai vie și a doua oară și a treia oară. De aceea, oricât am dori demobilizarea, poate că nu e bine ca vecinii să ne găsească prea afară din cale demobilizați, căci cel ce face o vizită odată poate să mai vie și a doua și a treia oară. (Aplause îndelung repetate.)

Dar la 1330 — cu obiceiul de a introduce fel de fel de elemente în frasa mea, pentru a doua oară citez această dată, cea ce poate să aibă cel puțin avantajul ca în felul acesta să rămie (Ilaritate) —, la 1330, la distanță de câteva luni, noi am dat două lupte. Pe de o parte, o luptă în Balcani. Țarul Serbiei era în războiu — căci Sîrbii aveau atunci un Țar, dar mai recent — cu Țarul bulgăresc, care era mai vechiu. Acum Țarul mai vechiu e de obicei mai slab decît cel nou — deși nu totdeauna —, fiindcă anume ambițiunii obolesc. Ni s'e părut însă nouă atunci că n'ar fi bine să biruiască Țarul sîrbesc, ci cel bulgăresc, și mintea noastră era foarte bună: cel nou-nouț putea fi mai primejdios pentru neafirmarea noastră decît cel bulgăresc, mai învechit. Așa încît, în ce privește vecini de aceștia, nu strică să arătăm dragoste mai mare aceluia care e mai învechit. E mai prudent. Am susținut deci pe Țarul bulgăresc, care era și rudă cu Domnul Țării-Românești, împotriva Țarului sîrbesc. N'am avut noroc, căci Bulgarul a fost bătut și a perit. Sîrbii însă aveau altceva de făcut decît să se răsplătească asupra noastră.

În același an 1330 însă, regele Ungariei, care era Carol-Robert, un Frances de origine, făcînd însă politica tradițională ungurească, arpadiană, a venit la noi. Noi eram pe vremurile acelea cel mai blînduț popor ce se poate închipui. Prin urmare, la intrarea regelui unguresc, l-am primit cu binîșorul, i-am oferit tot ce putea dori trufia lui, dar el n'a vrut și a mers tot înaintea pînă a dat într'un fel de cazan, în munții Muscelului, și, cînd a intrat în cazan, au început ai noștri să rosto-

golească muntele în fundul unde se află armata ungurească, și de aceia bietul om s'a întors foarte terfelit: a prăpădit până și pecetea și cîte alte lucruri, unele de și mai mare nevoie decît pecetea lui domnească. În felul acesta s'a mîntuit expediția lui Carol-Robert împotriva noastră.

Dar nu expediția ne interesează, ci faptul că în același an întîlnim o intervenție românească în Balcani, tinzînd să stabilească aci un anume echilibru, și în același an întîlnim o luptă pentru neatîrnarea noastră purtată la Nord, împotriva regelui Ungariei.

Au mai trecut treizeci de ani. Împărăția bulgărească s'a sfărîmat în trei. Domn era atunci aici Vladislav sau Vlaicu. I s'a părut că Țarul separatist care stăpînia la Vidin, în regiunea de mijloc sîrbo-bulgară, nu se ține tocmai solid. Și, de oare ce regele Ungariei voia să se stabilească el la Vidin și să întemeieze un Banat vidinean, după cum se întemeiasă un Banat al Severinului și un Banat al Timișoarei, i s'a părut lui Vlaicu și că n'ar fi bine să rămîie Ungurii acolo: ne-am strecurat noi și la Vidin, și Vidinul a fost ocupat o bucată de vreme de oștile muntene, de la 1368 la 1369. În aceeași vreme cînd noi pătrundeam în Balcani și ocupam Vidinul, fiindcă ni era necesar să ținem această cheie a peninsulei balcanice, în același an chiar au intrat oștile ungurești la noi, și am avut lupte pentru neatîrnarea principatului muntean, — de data aceasta nu venise regele însuși, care știa ce pățise, ci a venit un dregător al său, care a pățit tot la fel, căci a fost și el bătut. Va să zică încă odată, ca în 1330, am avut o ciocnire la Sud, alta la Nord.

A venit pe urmă, după Vlaicu, în principatul muntean, — căci Moldova n'avea încă un rol politic — Mircea-cel-Bătrîn. Mircea a făcut în fiecare moment aproape al carierei lui tot jocul acesta

dublu : cînd dincolo de Dunăre, cînd dincolo de Carpați; dincolo de Carpați, unde aveam Amlașul și Făgărașul, a intervenit cu energie în rosturile ungurești; dincolo de Dunăre s'a amestecat Mircea în certurile dintre fiii Sultanului Baiezid, susținînd un nou Sultan turcesc, pe Musa, pe care l-a și așezat în Scaunul de stăpînire. Cîtăva vreme cetățile dunărene de pe malul drept ni-au fost dăruite de Sultanul cel tînăr pe care Mircea-l așezase în Scaunul de Domnie al tatălui său.

Va să zică : politică de înaintare și dincolo de Dunăre, și dincolo de Carpați.

S'a întemeiat Moldova cum am spus. Îndată ce principatul a prins chiag, aproape de anul 1400, Alexandru-cel-Bun ocupă Cetatea-Albă și Chilia.

Prin urmare cheia Basarabiei, gurile Dunării sînt la îndemîna lui; el se amestecă în afacerile muntene, face un Domn muntean care se chiamă tot Alexandru, după dînsul.

Cît a fost Domn Alexandru-cel-Bun, atîta vreme a atîrnat principatul muntean de cel vecin; Muntenia, slăbită de fel de fel de certuri interioare, nu mai putea juca rolul întăiu, pe care-l juca acum Moldova.

Dar, în același timp în care Alexandru-cel-Bun căuta să aibă apele Mării Negre împreună cu gurile Dunării și se amesteca și în rosturile principatului muntean, luptă pentru stăpînirea Pocuției, izbutind să capete definitiv Ținutul bucovinean de sus, pe care l-a păstrat până la moartea lui.

A venit Ștefan-cel-Mare. Politica lui Ștefan a fost și ea dublă : și către Sud și către Nord. La Sud, s'a amestecat și el neconținut în rosturile muntene, puînd aici Domni cari să atîrne de dînsul, iar, de nu voiau, îi scotea din Domnie, îi gonina sau îi făcea să piară alte ori. Și, în același timp cu intervenția 'n Țara-Românească, Ștefan-cel-Mare umbla după moștenirea lui Alexandru-cel-Bun în părțile de Miazănoapte, și ultima expediție pe care a

făcut-o a fost acolo în sus, iar, cînd a fost întrebat dacă nu vrea să renunțe odată la pretențiile sale, a răspuns dîrz : Ferit-a Sfîntul, în ruptul capului, «per guttur meum», scria diacul în latinește ; am venit în moșia străbunului meu, și moșia aceasta o păstrez, orice s'ar întîmpla.

Va că zică : nu o politică, ci două. Și vom vedea legătura între cele două politice, după ce o să mai constatăm de cîteva ori același lucru.

Iată acum cel mai vrednic urmaș al lui Ștefan-cel-Mare, Petru Rareș.

Cînd o veni vremea să ridicăm și alte statui decît cele ce se ridicau mai ieri, turnîndu-se în bronz chipu 'n redingotă al tuturor șefilor de partide politice, fiecare cugetînd că și chipul său va fi în schimb așezat de partizani pe un pedestal și turnat cu aceiași redingotă în bronz, schițînd același gest oratoric (ilaritate, aplause), cînd o să se mai schimbe și mai mult lucrurile decît până acum și va veni vremea să turnăm în aramă și ceva Domni de pe vremuri, cari au făcut și ei ceva pentru țară, de și lucrurile s'au cam uitat, atunci probabil că o să se găsească un loc. cit e de mare acum cuprînsul Terii-Românești,—și cum, va fi țara și bogată—, pentru chipul lui Petru Rareș (aplause). Și eu l-aș ridica în Bistrița Ardealului, fiindcă el a stăpînit tot Ținutul din jurul ei și a intrat în hintău, cum se zicea atunci, în trăsura de gală, cum se spune astăzi, pe străzile Bistriței, și toți «jupînii» se închinau adînc înaintea Voevodului care venia din Moldova.

Și Petru Rareș a stăpînit, mărîtîndu-și fata pe rînd după doi-trei Domni munteni, în Muntenia lor, și el a umblat și după Ardeal ; a cules vamă și la Prejmer, lîngă Brașov, unde era vama lui. De la o bucată de vreme a pierdut Moldova, dar el s'a întors și, după dreptul străvechiu, s'a așezat din nou în vechea casă părăsită, unde intrase un chiriaș, folosindu-se de vre-un decret-lege. (Ilaritate,

aplause.) S'a întors vechiul proprietar și a curățit casa.

Petru Rareș în același timp umbla însă după Pocuția. Se dă lupta de la Obertin, îl biruie regele Poloniei; dar el nu se lasă. Ai noștri de pe vremuri au fost dârji; ei nu făceau socoteala pe care o fac oamenii de acum, lăsînd ca altul să dreagă ceea ce au făcut ei, și rămînînd ca după aceea să vie iarăși ca să dreagă ce au făcut predecesorii, în jocul normal al succesiunii partidelor la putere. Dar, fiindcă Rareș era un om dîrz, după ce a fost bătut de regele Poloniei, s'a ridicat și a spus: nu e adevărat, nu m'a bătut regele Poloniei; m'a bătut Dumnezeu din cer,—cu care el avea o socoteală pe care nu o comunica oamenilor de pe pămînt. (Iaritate.)

Astfel, iată că și Rareș s'a luptat în același timp la Nord și a avut rosturi atît de importante în țara de Miazăzi, ținînd și el Dunărea-de-jos prin legăturile lui de familie 'n principatul muntean.

A mai trecut vreme, și a venit Mihai Viteazul. Politica lui Mihai e și ea dublă: pe de o parte se amestecă în toate rosturile din peninsula balcanică. Balcanicii creștini îl chemau de pretutîndeni în ajutorul lor. A fost chemat în felul acesta de Bulgari, de Vlădicii bulgari, cari se îndreptau către dînsul, cerîndu-i să vie ca să-i scape de stăpînirea turcească. Avem scrisori care o dovedesc. Lucrurile se uită, dar noi sîntem datori să le amintim, într'o formă acceptabilă și pentru acei cu memoria mai scurtă. S'au îndreptat către dînsul și ceilalți creștini slavi din peninsula balcanică. El avea Sîrbi între ostașii lui, și a ținut pînă la sfîrșit pe Baba-Novac și pe alții cari făceau parte din oastea lui. Albanesii s'au îndreptat către dînsul, văzînd în marele Domn muntean—mai mare pentru dînșii decît pentru noi, pentru că Albanesii prețuiesc înaintea de toate vitejia și îndrăzneala,—un urmaș al vestitului lor Scanderbeg. În Constan-

tinopol, Grecii îl așteptau să vie ca să puie din nou crucea de-asupra Sfintei Sofii. Cînd a fost omorît Mihai, supt perna lui s'a găsit o scrisoare — ceia ce arată că ținea la lucrurile acestea —, o scrisoare în care era chemat ca luceafarul, ca «steaua de Răsărit» a creștinilor supuși Sultanului. Am arătat, acum cîteva zile, la Academie, cînd se pomenia hramul marelui Voevod, că el a avut puterea de a se smulge de la aceste ispite împără'ești pentru a îndeplini ceia ce era mai folositor, în împrejurări mai modeste, pentru neamul nostru, în Ardeal.

Va să zică a făcut și politică ardeleană, dar a luat și Moldova, și, în puterea vechiului drept al Moldovei, era gata să ceară și Pocația. Avea ambițiuni către Polonia.

Iată prin urmare politica făcută în același timp de un Domn de calitate și puterea de simț instinctiv al necesităților istorice, cum a fost Mihai Vi-teazul, și la Miazăzi și la Miazănoapte.

Și, mai târziu, avem pe Radu Șerban, care, luptîndu-se în Dobrogea, pe de o parte, și bătînd, de două ori, pe Unguri lîngă Brașov, pe de altă parte, a făcut și el politica aceasta dublă pe care am arătat-o, politică în două direcții.

Dar a venit Brîncoveanu, cu care se mîntuie era cea mare a Domnilor noștri, capabili de a face politică de neatîrnare, sprijinind această politică și cu puterea armelor. Brîncoveanu a primit pe toți Patriarhii Răsăritului în București, la Văcărești și aiurea. Văcăreștii erau pe atunci un loc onorabil și onorat, nu prin calitatea distinsă a persoanelor cărora astăzi li se acordă un adăpost temporar acolo (ilaritate), ci prin faptul că era lăcaș sfînt; nu erau poate atunci acolo oameni așa de mari, dar erau oameni cinstiți. Veniau, prin urmare, acolo Vlădicii din Constantinopol, Patriarhii ceialți, de la Antiohia, Alexandria, Ierusalim. Cărțile care se tipăreau pe vremea Brîncoveanului aici la noi nu erau numai pentru Romîni, ci și pentru toți

Slavii. Cartea slavonă a Răsăritului întreg se făcea la noi : cartea pentru Greci tot la noi se lucra ; pentru Georgienii din Caucas se lucra însă acolo la dînsii, de meşteri trimişi de Domnul de la noi. Unul dintre lucrătorii acestor cărţi, într'un rînd, a scris în caractere georgiene, mînat de dorul de țară, versuri româneşti, şi Georgienii şi-au frămîntat mult timp minţea ca să priceapă cele scrise cu slovele lor într'o limbă neînţeleasă, până cînd s'a întîmplat ca un Român, care nu ştia slova georgiană, dar căruia i s'au cetit enigmaticele rînduri, a tălmăcit că erau, în slove georgiene, versuri româneşti. S'au tipărit şi, în litere arabe, cărţi pentru Siria. Astfel toată creştinătatea, nu numai din Europa răsăriteană, dar şi din Asia, se ţinea, şi supt raportul material, prin daruri la Muntele Atos, la Muntele Sinai, la Ierusalim, şi supt raportul cărturăresc, prin cartea care se tipăria de noi în toate limbile. Prin jertfa aceasta de bani şi prin jertfa de iubire a înţeles să-şi ducă politica şi bogatul Domn muntean.

În acelaşi timp Brîncoveanu, prin fetele lui măritate în Moldova, prin legăturile lui cu boierii de acolo, a avut intenţia să se îndrepte şi către Nord. Prin această Moldovă avea legături şi cu ţerile vecine, şi în Ardeal el a visat ca, prin mijloace mai puţin războinice — avea alte mijloace la îndemînă decît al armelor —, să stabilească puţin din influenţa pe care a exercitat-o Ţara-Românească pe vremea lui Mihai Viteazul numai cu teribila lui sabie scînteietoare.

În felul acesta am înfăţişat destule probe ca să se vadă că niciodată politica Domnilor noştri mai bine înzestraţi, mai solid aşezaţi în Scaun, sau dispunînd de însuşiri personale deosebite, ori avînd la îndemînă cellalt mijloc de putere, al banului, că niciodată această politică n'a urmat un singur drum, ci două, şi privirea noastră s'a îndreptat necurmat, în fiecare clipă, în două direcţiuni : li-au

fugit ochii neconținut de la Dunăre la munți și de la munți la Dunăre.

Întrebarea este întâiu : *de ce* politica aceasta ?

Dacă întrebăm pe Frances: care este politica Franței?, poate spune, foarte ușor: tendința a fost totdeauna să se stabilească pe Rin o graniță acceptabilă și onorabilă pentru poporul frances, o graniță astfel ca nimeni să n'o poată călca și, în același timp, el însuși să aibă siguranța că la Răsărit e trasă o linie care să poată împăca interesul său național.

Dacă întrebăm pe un Englez: care a fost politica Angliei în decursul timpului?, el va răspunde foarte ușor: politica noastră a fost de a avea stăpînirea asupra mărilor și din cauza aceasta Anglia s'a îndreptat totdeauna împotriva puterii continentale care prin desvoltarea ei culturală și militară se arăta în stare să stăpînească Europa continentală pe.ătru ca, a doua zi după această stăpînire, ca o consecință a bogățiilor pe care le va aduce victoria, să rîvnească la drumul de apă, la drumul oceanic.

Dacă ar întreba cineva astfel și pe un Rus, admitînd că mai sînt Ruși de o singură părere despre prezentul, trecutul și viitorul țării lor, Rusul, dacă ar fi crescut în vechea tradiție, ar spune: politica Rusiei se înțelege foarte bine: în afară de rătăcirile lui Petru-cel-Mare, care învățase în Olanda, vorbea nemțește și căuta cît mai multe legături cu lumea germanică, în afară de acest intermezzo al persoanei lui Petru, politica imperiului rus era să ajunga de la Moscova la Chiev, de la Chiev la Dunărea-de-jos și prin strîmtorile Mării Mediterane să aibă drum deschis în lume.

Ei bine, noi nu putem zice că politica noastră a fost o politică spre Apus sau o politică spre Răsărit, o politică spre Miazăzi sau spre Miazănoapte, ci trebuie să zicem că a fost în același timp o politică în toate direcțiile.

Și atunci, cum ziceam, sînt dator cu un răspuns care, evident, nu pretinde a fi un răspuns științific pentru oricine, dar care, pe cît pot judeca, ne satisface.

Sînt două ținuturi în Europa care au un rost cu totul deosebit de ținuturile celelalte. Sînt ținuturile de mijloc unde se întîlnesc două lumi, dar două lumi foarte deosebite. Aceste două ținuturi sînt: ținutul de la Rin, în care se întîlnesc rasa francesă și rasa germană, constituind două lumi absolut deosebite și antagoniste. Cellalt ținut este ținutul acesta al Dunării-de-jos, în care se întîlnește lumea apuseană, de cultură latină și în mare parte de confesiune catolică, și lumea răsăriteană, de cultură bizantină și de religie în mare parte ortodoxă.

Cît s'au frămîntat oștile lîngă Rin, niciodată nu s'a putut stabili definitiv în acele regiuni, care astăzi formează Belgia, Alsacia-Lorena și Elveția, nici stăpînirea din Apus, nici cea din Răsărit. Lumea întreagă a vărsat cel mai prețios sînge al tineretului său și comori întregi au fost distruse de foc sau cufundate în adîncul mărilor fiindcă, odată mai mult, între alte chestiuni, această problemă a Rinului a fost ridicată prin războiul actual. Și tot așa, de-a lungul veacurilor, s'au dat atîtea lupte, și s'or mai da,—s'a dat ultima luptă prin noi, pe pămîntul nostru, cu jertfa noastră de sînge, cu pierderi de atîtea averi—, dar lucrurile nu s'au isprăvit, pentru ca în părțile Dunării să se ajungă la o rînduială favorabilă, prin izbînda, sau a culturii latine sus, sau a culturii bizantine jos.

Acuma, noi avem o superioritate față de acei cari locuiesc de-a lungul Rinului. Acolo, de pe urma frămîntărilor dintre rasa francesă și cea germană, nu s'a ajuns la o confundare care să dea un popor nou, căruia să-i revie și o misiune nouă: au rămas popoarele deosebite unul în fața celuilalt, certîndu-se și luptîndu-se neconținut din veac în veac; aici, la Dunăre, însă, lucrurile s'au făcut,

și aceasta este minunea cea mare a trecutului nostru. Pe basa romană, din vechi țerani cari au plecat din Italia și încetul cu încetul au străbătut peninsula balcanică, romanisînd pe Traci și ajungînd la Dunăre, pentru ca pe urmă să vie Traian și să consolideze politicește această așezare, din acești vechi Latini și din Tracii mai vechi decît dinșii, din Slavi, din cîteva elemente mai puțin însemnate care s'au adaus pe urmă, s'a alcătuit un popor, care și în sîngele lui, și în limba lui, și în obiceiurile și tradițiile lui, are elemente luate și de la unii și de la alții, și care popor e puternic față de fiecare prin aceia ce i-a luat, și aș zice chiar că e puternic și prin aceia ce i-a refuzat, fiindcă altfel nu și-ar fi alcătuit individualitatea lui deosebită.

Poporul acesta al nostru este, zic, minune a vremurilor, și nu samănă de loc cu nimeni din vecinii săi: orice încercare ce se face de a se găsi o asemenea formațiune e zădarnică. Așa, în clasa superioară o să se găsească persoane care să întrebuințeze o limbă sau alta destul de bine, după cum e moda: erau și în trecutul nostru boieri cari o rupeau slavonește prost în evul mediu, alții cari învățau grecește în secolul al XVIII-a și ciripiau elinește, desprețuind propria lor limbă; alții credeau că sînt de o samă cu Francesii fiindcă aveau oarecare ușurință în a vorbi limba Francesilor, fără a-și fi asimilat însă niciuna din virtuțile admirabile ale poporului frances, care nu se învăță într'o învățitură de mîna; ba unii, în anul nenorocit care a trecut și pe care parcă voim să-l uităm, de și, într'o privință, e bine să nu-l uităm, începuseră a face progrese uimitoare în limba germană, — oameni pe cari eu îi știam că înainte nu știau nemțește de loc, cu toate acestea mi se asigură că rupeau destul de bine și, în măsura în care o rupeau mai bine, folosiau mai mult de pe urma limbii germane (aplause). Mine vor învăța a vorbi limba Americanilor, veniți aici deocamdată supt raportul

economic, al cîștigurilor de după războiu. Dar toate acestea sînt lucruri cu totul trecătoare, cu totul secundare. Noi am resistat ca popor la toate încercările de a ne strămuta din rosturile noastre. Țeranul nostru nu este incapabil de progres, dar a înțeles că progresul nu se poate face decît prin legătura strînsă cu pămîntul pe care-l calcă. Boierimea a săltat de multe ori prin nori; omul nostru însă a știut că mersul cel temeinic se face mușinându-se de la un loc la altul, dar tot pe pămînt.

Poporul acesta s'a așezat la o răscruce. Ieșit dintr'un amestec pe care l-au hotărît vremurile, el are legături și de o parte și de alta, are interese și de o parte și de alta, și el nu poate trăi rupînd unele legături pentru a păstra numai pe celelalte și nu-și poate păstra interesele decît avînd în vedere și pe unele și pe altele.

De aici vine că politica Țerii-Românești este un lucru foarte greu. Eu, din partea mea, doresc să răsară cîte un Enescu politic pe toate cărările; cîntînd pe sama proprie, — căci ni trebuiesc foarte mulți Enești, cu arcușuri extraordinare, cu viori care să li aparție numai lor în toate titlurile de proprietate, fiindcă politica noastră e foarte vastă, foarte importantă, pentru noi și pentru lume, dar, în același timp, și foarte grea. Nu de nebiruit de grea, fiindcă Domnii noștri de odinioară au putut face ceia ce au făcut, ei, cari n'aveau nicio diplomă de doctor în drept, nicio bibliotecă de cărți de informație la îndemînă, nici nu călătoriseră în niciun fel de străinătate, — și deci un Enescu din timpurile noastre evident ar putea face mai bine.

Deci, după ce am arătat care este caracterul politic al țerilor noastre, care este explicația acestui caracter politic, trebuie să vin acum la o definire a acestor lucruri, pentru ca de aici să trec la partea din urmă a acestei conferințe, care se va ocupa de aplicarea principiilor pe care le-am tras din expunerea istorică, la împrejurările contimporane.

În ceia ce privește Apusul — sau, dacă voți, Nordul și Vestul în același timp —, rostul nostru e foarte limpede. Fiind de obîrșie romană, vorbind o limbă de origine latină, noi avem și prin însușirile noastre sufletești — și totdeauna sufletul este în strînsă legătură cu trupul, și sîngele poruncește minții; de multe ori mai mult decît trebuie, dar totdeauna poruncește —, și prin limba noastră putem avea legături cu Apusul pe care acei cari n'au aceste dispozițiuni și n'au această limbă, nu le-ar putea păstra. Oricît de mult ar fi dorit să le aibă un Sîrb, un Bulgar, un Grec, niciodată firea lui, deosebită trupește și sufletește, limba lui, care nu samănă cu limbile ce se vorbesc în Italia și în Franța, în țările care foarte multă vreme au avut stăpînirea intelectuală asupra lumii, — pentru că dominația germanică în domeniul intelectual e foarte recentă, din al XIX-lea veac, abia, după era napoleoniană — nu pot să aibă legături cu această lume romanică așa cum le putem avea noi. Noi în chip firesc eram îndemnați către Apuseni, și în chip firesc și Apusenii către noi.

Nu e de ajuns, nici pentru Sîrbi, nici pentru Bulgari, nici pentru Greci, popoare cu calități pe care nu ne gîndim a le tăgădui, fiindcă a tăgădui calitățile unui vecin nu înseamnă a le desființa, să învețe limbile culturale ale Apusului, pentru ca, în stăpînirea acestor limbi, să se poată folosi pe deplin de capitalul moral al acestei lumi apusene. Astăzi sînt foarte sîrguitori studenți bulgari în toate Universitățile din lume; se găsesc studenți aparținînd lumii balcanice în toate colțurile Europei civilizate; oamenii fac de multe ori prin stăruință minuni în ce privește lucrările de bibliografie, adunarea de material, — în special Bulgarii, cari au îngrămădit atîtea cărți inutile, cu care s'ar putea face o bibliotecă de oarecare dimensiuni; dar, între aptitudinea de a învăța o limbă, între puțința de a căpăta deprinderi tehnice și aceia de

a se pătrunde de un suflet, în ce are el mai adânc, mai delicat, este oarecare deosebire. Noi am prins însă de la început acest suflet. Cunosce și eu puțin celelalte literaturi din Sudetul Europei, literaturile balcanice; știu desfășurarea lor în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, de când au ajuns în legături în special cu Franța, dar n'am avut niciodată impresia că s'a petrecut cu ele subita inițiere intimă care s'a petrecut la noi, față de Apuseni, și în special față de Francesi, de la cele d'întăiu legături cu dinșii. Și, într'un trecut mai depărtat, același lucru s'a întâmplat cu noi, pe de o parte, și, pe de alta, cu cultura latină, așa cum a fost transmisă prin Ungaria, Ardeal și Polonia. Cronicearii noștri, un Miron Costin, un Grigore Ureche și mai târziu un Dimitrie Cantemir, s'au inițiat fără greș în ce avea mai esențial și mai folositor spiritul Renașterii.

Prin urmăre spiritul Renașterii, atunci, și spiritul secolului al XVIII-lea pe urmă, apoi spiritul cel nou al culturii europene, cum s'a dezvoltat din epoca romantismului înaintea, sînt lucruri pe care noi le-am primit de la început. Acestea constituie legături care nu se pot uita și care, transmitîndu-se din epocă în epocă, primindu-se de la generație la generație, formează una din bazele sufletului nostru național, și politica unui popor împotriva sufletului lui național, așa cum e format prin cultură, nu se poate face niciodată. (Aplause îndelung prelungite.)

Îm aduc aminte de un foarte influent bărbat de Stat care în timpul războiului spunea că politica lui e foarte simplă: «nu merg împotriva opiniei publice, întăiu, și, pe de altă parte, nu vreau să mă găsesc împreună cu învinșii».

Foarte practice aceste două norme de conduită, care une ori i-au servit, și alte ori nu!

Mi se pare însă că cea d'întăiu regulă de conduită pentru un om de Stat este, nu acela că să nu

meargă împotriva opiniei publice, care este și lucrul de stradă, aici, la București, cu sau fără muzică (ilaritate), ci să meargă în concordanță cu ceea ce înseamnă sufletul național, de mii de ori mai folositor decît toată această așa-zisă opinie publică, care este astăzi într'un sens și mine într'alt sens. Numai cît sufletul național trebuie să știi a-l înțelege și, al doilea, d-ta și toți tovarășii d-tale trebuie să pricepeți ca acest suflet național să-l lămurii, să-l faceți pe deplin conștient, să-l transformați în energie, pentru ca la un moment dat să dispuneți în felul acesta de toată forța unui popor. (Aplause îndelung prelungite.)

Vin acum la a doua parte : legăturile cu Răsăritul. Evident că Apusenii se simt aproape de noi, dacă se pot înțelege cu noi, nu numai în graiu, dar și în suflet. Toți aceia cari am avut a face, în împrejurările grele din urmă, cu dînșii, și în special cu Francesii, cu Italianii, am putut aprecia acest lucru. Iată, noi am neglijat aproape total legăturile cu Italia, și, cred, fără niciun fel de dreptate. S'a întîmplat că unii bărbați politici au mers în timpul războiului în Italia — și pot să vorbesc cu atît mai ușor de cel la care mă gîndesc în momentul de față, cu cît el nu mai este între vii și, dacă ar afla, nu s'ar putea supăra (surisuri) — și s'au întors foarte supărați pe Italiani pentru că au găsit că nu sînt amabili. Chestie de apreciere și chestie de pretenție. De fapt, cu Italia putem avea legături mult mai strînse decît cele pe care le-am avut pe terenul cultural și economic, fiindcă Italianii fac marfă bună, marfă ieftină, dar și marfă pe gustul cumpărătorului, ceea ce Francesii nu fac totdeauna. Cît privește pe Germani, ei fac marfă pe răpezeală, pe care o poți prețui numai după ce a trecut cităva vreme. Italia însă are un fel de veche tradiție de onestitate artistică, de care nicio considerație economică actuală nu o poate

despărți. Acolo omul care fabrică un lucru introduce într'insul artă, prin care atinge sufletul, și niciodată un lucru făcut cu iubire nu poate fi lucru de duzină.

Noi n'avem însă legături strânse cu Italia: puține persoane cunosc limba italiană, traduceri din italiane lipsesc cu totul; o istorie a literaturii italiene în românește nu există; o istorie a literaturii române sau o istorie a Românilor pentru Italiani, tot așa. Totuși în momentele cele mai mari ale nenorocirilor noastre pribegi români au fost aduși să caute și drumul Italiei. D. Mindrescu și alții pot spune cum au fost primiți acolo, fără sprijin oficial, fără cunoștinți multe, și ce grandioasă mișcare de opinie publică a fost în jurul Românilor. Lucruri care nu se pot uita.

S'au găsit însă persoane care să spană că Italia le-a făcut acestea pentru că avea nevoie de noi împotriva Iugoslavilor, deci din interes. E o concepție de mahală sentimentală, cu totul extraordinară (ilaritate): concepția țatei oftătoare, care vrea numai decît să aibă simpatii pentru d-ta din interes, dar d-ta să ai simpatii pentru dînsa fără niciun interes! (Aplause, ilaritate.) Adecă noi să facem calcul cu toată lumea, iar toată lumea să ne iubească de inimă albastră! Nu trebuie să te necăjești cînd e un interes comun, ci să binecuvintezi pe Dumnezeu că este și acest interes comun care te leagă de cineva cu care ai atîtea motive de a merge împreună mai departe. Cealaltă e o concepție de o naivitate și pretenție fără exemplu. Cînd te gîndești că atîtea cîntece de vestiți Enești politici s'au făcut pe temeuri asemănătoare!

Cu toate acestea, oricît am fi noi iubiți în lumea cu care ne asemănăm sufletește, cu care ne putem înțelege așa de bine, oricîtă plăcere ar fi să te recunoști între rude ce nu s'au văzut de multă vreme, care pot să vorbească de strămoși comuni, care în frații lor se recunosc pe sine, cu toate

acestea, cînd ne alipim cuiva din Apus, potrivit cerințelor sufletului nostru național, — părăsind odată drumul Europei centrale, care de sigur putea să aibă o valoare de oportunitate, dar nu putea forma baza fundamentală a politicei noastre, pentru că nu corespundea nici cu tot trecutul nostru, nici cu ce e mai esențial în alcătuirea noastră morală—, oricît ar exista lucrurile acestea, totuși, zic, cînd încheiem o legătură, trebuie să aducem ceva de la noi. Și, dacă mai adăugim și ceva dincolo de strictele noastre hotare de Stat și de limitele noastre exact naționale, este cu atît mai bine.

Noi putem adăugi, în legăturile care ni se impun, lumii apusene ceva mai mult decît noi înșine, și ca Stat, și ca națiune: putem adăugi tot ceia ce necesitatea istorică, tot ceia ce tradiția de atîtea veacuri ni dă în lumea aceasta răsăriteană, de care, cu o neînțelegere complectă a prezentului, datorită unei necunoștinți adînci a trecutului, am căutat să ne deosebim în fiecare moment. Uite: n'au trecut cîteva zile de cînd cetiam într'una din publicațiile care apar de la o bucată de vreme, un articol tipărit în limba franceză pentru cetitorii din București, ceia ce înseamnă a face propagandă în străinătate; cetiam, zic, într'o revistă de acestea că e rugată toată lumea să nu ne confunde cu balcanicii, căci noi sintem danubieni, carpatini, tot ce vreți, dar balcanici, ferească Dumnezeu!

Și învățatul spunea ritos că Balcanici însemnează oameni din Balcani. Cei din muntele Rodope, din Pînd, cei din Grecia, Epir, Moreia, Constantinopol neîntrînd deci în Peninsula Balcanică după concepția autorului zisului articol, pentru care Peninsula Balcanică este așa ceva în centrul țerii bulgarești, tot restul nu e balcanic, iar noi în rîndul întăiu nu sintem balcanici de loc.

Concepțiunea este injurioasă pentru vecinii noștri și foarte puțin folositoare pentru interesele noastre,

justificabilă poate într'un sens geografic foarte iudaic, foarte talmudic, adecă foarte pedant, dar, în ce privește rosturile istorice, complet neînte-meiată.

Vedeți, evident sîntem foarte mîndri că avem o țara care e numai a noastră. Acei bieți oameni cari, acum cîtăva vreme, ne îndrumau către Gross-österrreich, n'aveau dreptate, între altele pentru că n'aveam niciun interes să plesnim cu Austria, care și-a dat în felul acesta sfîrșitul. Acei cari, pe urmă, visau, cu memorii presintate la Berlin, de intrarea noastră în Europa centrală, aveau tot așa de puțină dreptate, pentru că unde este astăzi Mittel-Europa? Prin urmare mîndri sîntem, fără îndoială, de existența noastră deosebită ca Stat, de păstrarea noastră perfectă ca națiune, dar aceasta nu trebuie să ne împiedece de a vedea unele lucruri pe care fiecare pagină din istoria noastră de până ieri ni-l spune: anume că aici, în acest Răsărit, a existat, cum n'a existat în Apus, nici în Europa centrală, nici în cealaltă parte a Răsăritului european, în Rusia, a existat — așa spune un cuvînt, dar să nu se vadă în aceasta o alusiune la politica actuală—, a existat un bloc. (Surisuri.) A existat un bloc de popoare, foarte strîns legate între dîsele; din cele mai depărtate timpuri, și legătura această e ruptă abia de ieri. În cele mai vechi vremuri, din fundul munților Ardealului până în Arhipelag, până în văile Asiei Mici, era un singur popor,—unde nu erau Grecii. De-asupra Grecilor se întindeau Tracii. Pe urmă au venit Romanii, și în regiunile dunărene, ca și în văile Balcanilor, ca și în regiunea Pindului, a Moreii. Toate au fost cuprinse în Impărăția romană. Apoi, după ce lumea răsăriteană a devenit bizantină, au fost cu toții la un loc în Imperiul bizantin. În sfîrșit au venit Turcii, pe la 1350, și, până dăunăzi, până la războiul liberator din secolul al XIX-lea, ei au stăpînit toată Peninsula Balcanică.

Dacă am trăit cu toți în aceeași unitate atîta vreme, aceasta înseamnă că asemenea unitate era posibilă de la început, și, chiar dacă n'ar fi fost posibilă de la început, trăind atîta vreme împreună, s'au creat, supt raportul economic și supt raportul politic, atîtea legături care nu se pot desface. Legăturile acestea toate, de la un anume moment, au venit în folosul nostru. Cînd Turcii au ajuns stăpîni în Peninsula, tot ceia ce era cîrturar, tot ceia ce purta un nume frumos, toți cei ce mai păstrau încă speranța în viitor, au venit la noi. Țerile noastre, Moldova și Muntenia, cît de mari au fost, cîtă bogăție au cuprins, au fost punctul de adunare, locul de concentrare, vatra de ideal a tuturor popoarelor din Balcani. Cînd boierimea noastră, clerul nostru sau negustorimea noastră s'au amestecat cu cei de peste Dunăre, pribegi dincoace, scriitorii de hrisoave, dascălii, grămăticii, zugrăvitorii de biserici, clăditorii de lăcașuri sfinte din toate părțile s'au adunat aici, la noi. Veacuri întregi, viața comunității creștine din Balcani am avut-o noi aici. Și pînă astăzi nu se poate duce cîneva în orice regiune din peninsulă fără să întilnească, la ceasuri de grea nevoie, pe cîneva care amintește cu drag că el, sau tatăl lui, sau cutare rudă, a fost în Țara Românească unde a cîștigat o pîne, unde a fost primit prieteneste, și în conștiința poporului s'a păstrat, împotriva politicei greșite a guvernanților, un element,—un element atît de prețios, încît este o mare greșeală a nu ne folosi de dînsul.

Dar, dacă știu aceasta cîrturarii, ei știu și alte lucruri pe care nu le pot tăgădui nici dușmanii: nu poți scrie o pagină din istoria modernă a oricărui popor din Peninsula Balcanică fără ca lucrul acesta să reiasă luminos. Pot să spună Sîrbii că mișcarea lui Caragheorghe și a lui Miloș, care a venit după aceia, unul și altul întemeind în două epoci diferite Statul sîrbesc din timpul nostru, că

Statul acesta sîrbesc nu s'ar fi putut întemeia fără neconținutul sprijin venit din părțile noastre. Tudor Vladimirescu, al cărui centenariu urmează a se serba în curînd, și nădăjduiesc că va fi serbat cum trebuie în România adevărat democratică, oricît s'ar gîndi cîneva la anumite disolvări pentru a face să biruiască altă politică decît politica drepturilor țeranului român (Furtunoase aplause îndelung prelungite), Tudor Vladimirescu a luptat pentru Sîrbi și, cînd, la 1821, s'a ridicat pentru dreptatea poporului românesc, el a copiat mișcarea lui Caragheorghe. „Adunarea poporului“, comandamentul trupelor țerănești, toate sînt lucruri luate după mișcarea sîrbească, la care Tudor participase.

În timpuri mai noi, după ce, acum, se consolidase Statul sîrbesc, nu odată oamenii lor au alergat pentru sprijin la noi, și pe vremea prințului Mihail se căutau legături cu Cuza-Vodă, iar năcazul mare al Sîrbilor era că ei aveau o armată, dar noi nu voiam să organizăm o armată capabilă să sprijine rosturile noastre naturale în Peninsula Balcanică.

Innainte de războiu — de oare ce, într'un moment, se părea că puteam fi util în neutralitate —, mi s'a făcut onoarea de a mi se îngădui să răscolesc în arhiva Ministeriului de Externe, și am văzut totul până pe la 1880. Originalul actelor nu știu unde o fi astăzi, dar copiile eu le am, și la loc bun. (Ilaritate, aplause.) Din ele se vede cum eram rugați să luăm comanda creștinilor din Balcani pe vremea lui Mihail. Tot așa în unele rapoarturi pe care o să le public în întregime, se vede cum tînărul prinț Milan se ruga de represintantul principelui Carol, care era atunci Alexandru Catargi, că România, căreia îi aparținea prin mama sa, căci ea era din familia Catargi, să ocrotească cei d'întăiu pași ai lui în dezvoltarea grea a politicei sîrbești. Și, îmbrăcat în costum de colonel român, la sfîrșitul unei discuții cu miniștrii lui, el

stăruia pe lângă ministrul nostru să nu-l părăsească și, cu lacrimile în ochi, făcea cele mai sincere și mai călduroase declarații de prietenie pentru poporul român, declarând că pune soarta lui și viitorul lui în minile acestei prietenii românești. Pe vremea aceea batea alt vînt la București, și cererea din Belgrad nu putea să aibă niciun răsunset; Milan a fost lăsat să se descurce singur, ceia ce înseamnă că s'a încurcat groaznic, și el, și dinastia lui, până a ajuns la rezultatul care se știe și la care nu ar fi ajuns dacă de aici ar fi fost puțină atenție cu privire la împrejurările din Serbia.

Este un lucru foarte sigur: că niciodată Grecii nu s'ar fi liberat, dacă mijloacele țerilor românești n'ar fi stat de la început la îndemîna beizadelei Alexandru Ipsilanti, care, ca și frații săi, era Român după mamă. Mama lor era o Văcărească, și chipul lui Alexandru Ipsilanti nu e atîta grecesc, cît reproduce caracteristica tipului membrilor familiei Văcărești: sprincenele îmbinate care-i deosebesc din generație în generație. Au venit întăiu eteriștii în Moldova, apoi au trecut în Muntenia, au dat luptele de la Sculeni, Secul și Drăgășani — și astăzi în cimitirul din Drăgășani este un monument de marmură pomenind pe Grecii căzuți pentru libertate, iar cutari cari se hrăneau, de sigur, cu glumele ușoare din gazete umoristice, și-au permis ca acolo, în cimitir, pe monumentul care trebuie respectat, să facă tot felul de însemnări mai mult sau mai puțin hazlii.

A fost un moment, acum vre-o douăzeci de ani, cînd un grup de studenți au făcut o călătorie la Atena. La anticari am găsit o povestire a excursiei de atunci. Noi am vorbit în frase fără niciun fel de importanță, — și studenții, și profesorii lor cu dînșii —: nimic cu miez, nimic real. Ceia ce au spus Grecii atunci însă erau lucruri serioase, pe care se putea sprijini ceva.

Au trecut cîtiva ani, și pentru un lucru fără importanță, pentru moștenirea Zappa, am început un războiu în toată regula cu Atena. Ministrul de Externe de atunci, care era un general, a apărut la balconul Ministeriului de Externe, zicînd că e gata să moară pentru patrie, luptîndu-se cu Grecii depărtați cu cîteva mii de kilometri în fundul Greciei lor! (Ilaritate.) S'a întîmplat și incidentul din Pireu: cîtiva Greci aparținînd plebei au intrat pe o corabie a noastră și n'au fost politicoși cu copiii Principelui Moștenitor de atunci, care este Regele nostru de acum. Pentru aceasta s'a bătut toba mare, în interes de a-și face celebritate, de mare diplomat, persoana care era în momentul acela la Ministeriul de Externe, și nu știu unde s'ar fi împins lucrurile cu afacerea de la Pireu dacă nu ar fi intervenit ministrul Italiei, ca să ne întrebe: vă rog, domnilor, să isprăviți odată cu Pireul d-voastră. Ce vreți? Să vie toată Grecia cu funia de gît la București, să vă roage să-i iertati pentru ce a făcut mulțimea inconstientă din Pireu?

Acesta a fost felul cum am înțeles noi să culegem fructele aportului de energii și jertfe românești care se găsesc la începutul Statului grecesc.

În ce privește Bulgaria, știe toată lumea ce am pățit de pe urma susținerii bandelor bulgare, pe la 1870. N'a fost bandă de-a lor care să treacă de la noi dincolo de Dunăre și la trecerea căreia să nu închidem ochii, iar Europa venia și ni cerea socoteală nouă: avea aierul să creadă că noi i-am îndemnat și i-am innarmat, și Dumnezeu știe dacă, atunci cînd e vorba de acte de violență, e nevoie să mai îndemni pe Bulgari. Cu toate acestea lucrurile erau puse în sama noastră. Bieții oameni, bătrînul Brătianu și alții, se scusau în tot felul, zicînd că nu știu. Dar știau foarte bine, și dădeau dovada că știau. Mai mult decît at ta nu se putea face. S'a întemeiat Statul bulgar. Noi am crezut că e bine să-i batjocurim reeditînd toate anecdo-

tele populare : povestea că Bulgarii au fost să ia Constantinopolul cu spatele, glumele cu zarzavagii și alte elemente superioare de informație și judecată diplomatică, și am lăsat ca Statul acesta să se desvolte, de bine, de rău, fără amestec din partea noastră. Erau lucruri de îndreptat, și nu le-am îndreptat; erau lucruri de folosit, și nu ne-am folosit de dînsele. Am trăit astfel cu totul în afară de viața care se desfășura în preajma noastră.

Evident, aruncându-ne noi singuri, în împrejurările din urmă, în balanța marelui războiu, ori cite idei ni-am fi făcut despre noi, rămânând ca ideile să se întărească și să crească în desfășurarea evenimentelor, totuși eram prea puțini pentru a juca rolul pe care altfel l-am fi putut rîvni.

Cu indicarea pe scurt a acestui rol voiu încheia această conferință, pe care nu o veți găsi prea pretențioasă în ce privește judecățile asupra prezentului cel puțin din considerație față de elementul istoric, desigur controlat, pe care-l amestec în aceste considerații.

Gîndiți-vă d-voastră că, măcar de pe la 1880-1890 înainte, noi ni-am fi dat sama, nu numai de direcțiunea permanentă a politicei noastre, care trecea peste Austria și Germania pentru a se duce către popoarele de care ne leagă fibrele cele mai intime ale ființei noastre și, în același timp, noi ni-am fi dat osteneala să studiem serios, în școlile noastre, să urmărim de aproape în adunările noastre deliberative, în Parlamentul nostru, să întrebuițăm cu cea mai mare îngrijire în organizația noastră economică, în Camerele noastre de comerț și în celelalte așezăminte, tot ce se petrecea în Balcani; gîndiți-vă că am fi căutat să înlăturăm prejudecăți și am fi putut să întărim simpații care se puteau întări, și ni-am fi dat sama cel puțin în fiecare moment de situația noastră față de acei pe cari noi eram chemați să-i conducem și să-i introducem într'o acțiune solidară în marele războiu. Gîndiți-vă

că întreprinderea care s'ar fi făcut pentru această orientare ar fi întâmpinat o primire bună din partea publicului.

În această privință se va da un scurt exemplu. În 1913, cînd a început războiul balcanic, mulți cari sînt aici știu foarte bine care a fost atitudinea noastră, ca de obicei dictată de străzile Bucureștilor și de cîteva străzi principale din cîteva orașe mai mari. De-odată am zis: Bulgarii bat pe Turci — întâiu credeam că Turcii o să-i baiă pe Bulgari (ilaritate) —, și ne-am întreat: dar noi cum rămînem.

Cînd cineva, dincolo de hotarele țerii și nației d-tale, pune totul în primejdie ca să atingă un scop, d-ta trebuie să pui ceva în primejdie ca să te poți înfățișa la socoteală. Noi însă am calculat și am spus: nu e nevoie de o intervenție reală a noastră, și prin urmare și fără de aceasta putem să ni atingem scopul; și am început inteminabila chestiune a compensațiilor noastre în Peninsula Balcaică.

Am obiceiul de a fi un rău patriot, și atunci am atras atenția organelor superioare, că, cu toată ehibzuirea diplomației care e strada Bucureștilor, cu toate inscripțiile jignitoare afișate pe Palat și celelalte mijloace de manifestare, naveam niciun rost să cerem pentru acest motiv și pe această cale un teritoriu care nu ni aparținea național și, trecînd peste decretul de trădător ce mi se decerna în numele opiniei publice, am susținut părerea că avem altceva de urmărit, în altă direcție, pentru care trebuie să ni rezervăm toate puterile, pentru acel lucru pe care aveam să-l săvîrșim la Nord, și că nu e nevoie, — atunci cînd neapărat aveam de făcut poate mine lucrul acela de sus, să ni creăm dușmani în jos, cari ar putea fi foarte neplăcuți în momentul cînd trebuia să dăm adevărata lovitură. (Aplause puternice.)

Cu toate acestea opinia publică și-a urmat drumul. Când, după multă trudă și destule umilinte, cu intervenția ministrului nostru plenipotențiar, care scotea ceasornicul înaintea Bulgarilor, și li spunea: acum e cinci, dacă până la cinci și jumătate nu ni acordați cutare graniță, o să vedeți ce-o să se întâmple, am ajuns să avem Silistra, se striga: da, e foarte importantă Silistra aceasta, căci pentru întâia oară România anexează ceva dincolo de hotarele ei! Parcă România era creată să anexeze.. Ea era chemată să îndeplinească misiunea ei fierească națională în lume, și numai aceasta. (Puternice aplause, îndelung repetate.) Dar nu, în interesul cutărui sau cutărui partid, că să poată spune: eu sînt cel cu atîția chilometri din 1912, și în dauna altuia, care spunea: «Silistra? E așa de mică, în-cît poate fi mormîntul demnității naționale», se primejduia viitorul cel firesc și — apropiat.

În felul acesta ni-am pregătit, la 1912, situația balcanică pe care am văzut-o în urmă foarte bine la 1916.

Dar, în sfîrșit, s'a dat războiul împotriva Bulgarilor singuri pentru a stabili între Sîrbi și Greci o situație de echilibru balcanic care ar fi putut fi și o situație de armonie balcanică, dacă am fi știut mai bine ce fierbea acolo. Gîndul nostru era să isprăvim cît mai răpede, să dăm cît mai mult Greciei și Serbiei. În ceia ce privește amestecul pe care-l puteam avea, e sigur că era o situație admirabilă. Acest amestec dătător de mai multă dreptate ni l-am interzis noi singuri. S'a încheiat tratatul din București; s'au tras toate clopotele; s'au trimis telegrame în toate părțile, ca și cum era o operă care trebuia să dureze. Mi-aduc aminte, să-l ierte Dumnezeu, am trimis o telegramă d-lui Maiorescu, cu care eram în relațiuni foarte rele. Am fost prins și eu de vîrtejul acesta de ambiții al tratatului de București, dar, ceia ce n'au

făcut alții, tot așa de ambițioși ca și mine, m'am gândit la ce se putea face după aceasta.

Ștind despre legăturile dintre noi și Balcani, dându-mi samă că sînt unii cari se pot îmblinzi și sînt sentimente de prietenie care se pot crește, mi-am zis: să facem la București, fiindcă aici era mai potrivit, fiindcă noi dăctasem pacea, fiindcă noi avusem rolul cel mare, — aceasta o spusese și Wilhelm cel de la Berlin, fiindcă noi ni atribuisem un rol de hegemonie în aceste părți, să facem un Institut de studii privitoare la Peninsula Balcanică întregă, prin care s'ar fi putut să ajungem la legături mai strinse cu fiecare din aceste țeri. Institutul a fost întemeiat. La inaugurare a fost o ceremonie foarte frumoasă, — inaugurările la noi sînt totdeauna admirabile, fiindcă acolo nu se cere niciun concurs. Și s'a întimplat minunea că a, doua zi după pacea de la București, au venit ministrul bulgăresc și cu ministrul sîrbesc și au stat de vorbă, cînd relațiile între dînșii vă puteți închipui cum erau. Cu tovarășii din alcătuire dd. Murgoci și Pîrvan, am adresat telegrame către deosebiții șefi ai Statclăr balcanice, și am primit răspunsuri foarte satisfăcătoare: ni s'au făgăduit cărți, și totul ar fi mers foarte bine. Rămînea — că institutul să lucreze. Profesori erau, dar ascultători de loc. (Surîsurî.) Au venit întâiu cîțiva studenți de la Litere, de la fitologie, dar în cele din urmă am rămas numai cu cei cîțiva de la Litere cari mai aveau examine de trecut, și cu două doamne, dintre care una era nepoata unui vestit general grec, iar cealaltă persoană se interesa la multe lucruri culturale, fără să aibă prea multă vreme, așa că, plecînd și acele două persoane — și mi-a părut rău —, au rămas doar trei studenți. Eu am făcut un an de zile istoria literaturii bizantine; erau lectori pentru limba bulgărească, pentru limba sîrbească, grecească, rusească, — totul absolut gratuit. Ei bine, n'am găsit, dar n'am găsit de loc, ascultători. Ca-

pătasem de la Ministeriul Instrucției un teren foarte frumos; îl avem și acum, lângă Hale; voiam să clădim, și, dacă ar fi un amator să construiască, ne-am putea înțelege. (Iaritate.) Vream să construim și un fel de Museu balcanic; ar fi fost foarte frumoase săli. Ei bine, n'a fost chip să menținem Institutul în acțiune. Și am scos și un Buletin, îl scoatem și acum, dar nu-l cetește nimeni.

Citava vreme după întemeierea Institutului nostru, la Viena s'a făcut însă alt Institut, și pentru Institutul acela au venit imediat subsidii de la Stat, ajutoare din partea particularilor, și până la războiu Institutul acesta al Nemților a mers minunat, deși în chestiunile balcanice Nemții n'aveau decît un interes de a doua mână. Noi însă ne găsim în același punct. Anul acesta, n'am făcut încă nicio singură lecțiune, deși profesori sînt, dar dacă nu sînt ascultători! Oricît ai duce o luptă de ideolog, vine un moment de desgust și de prea mare amărăciune.

Ce ar fi fost dacă o astfel de întreprindere ar fi prosperat, dacă ce aveam în vedere s'ar fi înfăptuit! Dacă s'ar fi făcut traduceri din limbile balcanice în românește și invers! Dacă s'ar fi organizat excursii! Dacă acțiunea neoficială ar fi avut influență asupra oficialității și dacă, în momentul cînd a început războiul cel mare, nu s'ar fi înfățișat Balcanicii gata să se arunce unii asupra altora ca să se sfișie, ci ne-am fi înfățișat, pe baza trecutului comun și a intereselor economice, care și acum afirm că sînt aceleași pentru toate națiunile de dineolo de Dunăre și până în Arhipelag, dacă ne-am fi presintat solidari în războiul cel mare? Evident, multe sacrificii ni-ar fi fost cruțate, și evident că amestecul împreună în marele războiu ar fi adus fiecăruia mult mai mult decît ceia ce a adus.

Iată prin urmare ce se desface din cercetarea nepreocupată de interese particulare a întregului

trecut. Iată concluziile ce trebuie trase pentru timpul de față și pentru politica viitoare a poporului român, care trebuie să se sprijine pe cunoștința tuturor mijloacelor sale actuale și pe toate tradițiile pe care le-a lăsat trecutul acesta politic, oricât ar fi de greu, oricât ar rebuta mințile simpliste.

Trebuie să știm a cuceri teren prin toate mijloacele de influență în Orientul apropiat, și să constituim în felul acesta o forță, care în mare parte depinde de noi, și cu această forță să putem să ne amestecăm, cu un folos pe care nu-l cunoaștem până acum, în politica aceluia Apus de care sîntem legați cu toată făptura noastră fizică și cu sufletul nostru întreg. (Aplause îndelung prelungite și iarăși repetate.)

(Stenografiat de Henri Stahl.)

Prețul : 3 Lei.